

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

СЛОБОДЯНЮК Іванна¹, КАРВАЦКА Наталія²

¹ Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0009-0003-3396-9782>

e-mail: ivanna197902@gmail.com

² Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-4490-4402>

e-mail: karvatskan@khmnu.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню аналізу зовнішньоекономічної діяльності України в умовах невизначеності та воєнного стану. Висвітлено сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічних відносин України, визначено чинники, що впливають на їх ефективність у період воєнних дій, а також розглянуто зміни у структурі експорту та імпорту товарів. Проведено аналіз динаміки показників зовнішньоекономічної діяльності на основі даних Державної служби статистики України та Державної митної служби України. У статті акцентовано увагу на трансформації напрямів зовнішньоекономічної політики України, зокрема на поступовій переорієнтації торгівлі на країни Європейського Союзу, що відповідає стратегічним євроінтеграційним прагненням країни. Розглянуто наслідки воєнної агресії для експорту, імпорту, торговельного балансу та відкритості національної економіки.

Результати дослідження свідчать, що попри воєнні виклики, українська економіка демонструє поступову адаптацію до нових умов і формує передумови для подальшої інтеграції у світову економічну систему.

Ключові слова: аналіз, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародні економічні відносини, воєнний стан, експорт, імпорт, товарна структура, географічна структура.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-20>

Стаття надійшла до редакції / Received 19.10.2025

Прийнята до друку / Accepted 19.11.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Упродовж останніх років, починаючи з моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну та запровадження воєнного стану, національна економіка перебуває у стані глибокої турбулентності. Агресивні дії ворога негативно впливають на функціонування більшості галузей, призводять до скорочення виробництва, появу логістичних обмежень, зниження рівня зовнішнього попиту, ділової активності та інвестиційної привабливості країни. Ці фактори безпосередньо відображаються на динаміці та ефективності зовнішньоекономічної діяльності держави.

В умовах невизначеності та військових ризиків особливої актуальності набуває питання адаптації зовнішньоекономічної політики України до нових викликів. Необхідність відновлення експортного потенціалу, диверсифікації ринків збуту, оптимізації імпорту й забезпечення економічної безпеки держави вимагає науково обґрунтованого аналізу сучасного стану та тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

При проведенні аналізу динаміки та оцінки сучасного стану зовнішньоекономічної діяльності України нами було проаналізовано праці, присвячені дослідженню тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі на сучасному етапі, таких авторів, як Скляр Л., Максименко М. [1]; Іщейкін Т., Куліченко В. [2]; Рибіцька А., Сухорукова О. [3] та інші. Дані статистичної звітності для виконання аналізу було отримано з відкритих джерел: Державної служби статистики України [4], Державної митної служби України [5].

Разом із тим, постійна трансформація умов і механізмів здійснення зовнішньоекономічної діяльності зумовлює актуальність подальших наукових пошуків у цій сфері. Переорієнтація зовнішньоекономічної політики України на розширення співпраці з Європейським Союзом вимагає глибшого аналізу цих процесів на макrorівні. Саме ця обставина визначає актуальність проведеного дослідження.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в аналізі зовнішньоекономічної діяльності України в умовах невизначеності та воєнного стану, визначенні ключових тенденцій, проблем і можливих напрямів підвищення ефективності ЗЕД у сучасних геополітичних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За період від початку повномасштабного російського вторгнення та запровадження воєнного стану національна економіка України зазнала значних потрясінь. Військова агресія призвела до руйнівних наслідків у численних секторах господарства та суттєво знизила здатність держави підтримувати міжнародні економічні відносини, провадити зовнішньоекономічну діяльність. Однак, враховуючи ключову роль зовнішньоекономічної діяльності для відновлення економіки та забезпечення національної безпеки, необхідно вирішувати ці проблеми. Так, на сьогодні є актуальним аналіз зовнішньоекономічної діяльності України в умовах війни.

Основні положення про зовнішньоекономічну діяльність містяться у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», який є головним інструментом регулювання зовнішньоекономічних відносин в Україні. За допомогою зовнішньоекономічної діяльності забезпечується налагодження зовнішньоекономічних зв'язків між суб'єктами господарювання України та інших країн, яке відбувається як на території країни, так і за її межами. Отже, це економічна діяльність, спрямована на розвиток економічних зв'язків та взаємовідносин різного характеру, особливо у сфері торгівлі та укладення зовнішньоекономічних угод, що регулюють їх відносини [1].

За даними Державної служби статистики України розглянемо укладений авторами аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності та відкритості національної економіки України (табл. 1) та (рис. 1).

Таблиця 1

Аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності та відкритості національної економіки

№	Показник	Роки			Відхилення показників			Темпи зміни показників, %		
		2022	2023	2024	2023 до 2022	2024 до 2023	2024 до 2022	2023 до 2022	2024 до 2023	2024 до 2022
		Значення показників								
1	ВВП, млн. дол	161990,00	181220,00	190740,00	19230,00	9520,00	28750,00	111,87	105,25	117,75
2	Середньорічна чисельність населення*, млн. осіб	41,17	41,17	41,17	0,00	0,00	0,00	100,00	100,00	100,00
3	Обсяг експорту, млн. дол	44135,59	37584,29	41733,29	-6551,30	4149,00	-2402,31	85,16	111,04	94,56
4.	Обсяг імпорту, млн. дол	55295,75	63763,48	70770,58	8467,73	7007,10	15474,83	115,31	110,99	127,99
5.	Зовнішньоторговельний оборот, млн. дол	99431,34	101347,77	112503,87	1916,43	11156,10	13072,53	101,93	111,01	113,15
6.	Сальдо зовнішньоторговельних операцій, млн. дол	-11160,16	-26179,19	-29037,30	-15019,04	-2858,10	-17877,14	234,58	110,92	260,19
7.	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,8	0,59	0,59	-0,21	0	-0,21	73,8	100,0	73,8
8.	Експортна квота	27,25	20,74	21,88	-6,51	1,14	-5,37	76,12	105,50	80,30
9.	Імпортна квота	34,14	35,19	37,10	1,05	1,92	2,97	103,08	105,45	108,69
10	Зовнішньоторговельна квота	61,38	55,93	58,98	-5,46	3,06	-2,40	91,11	105,47	96,09
11.	Експорт на душу населення, дол/особу	1072,11	912,97	1013,76	-159,14	100,78	-58,36	85,16	111,04	94,56
12.	Імпорт на душу населення, дол/ос	1343,21	1548,90	1719,11	205,69	170,21	375,90	115,31	110,99	127,99
13.	Зовнішньоторговельний оборот на душу населення, дол/ос	2415,32	2461,87	2732,87	46,55	271,00	317,55	101,93	111,01	113,15

Джерело: обраховано авторами на основі [4].

*дані середньорічної чисельності населення станом на 2021 р.

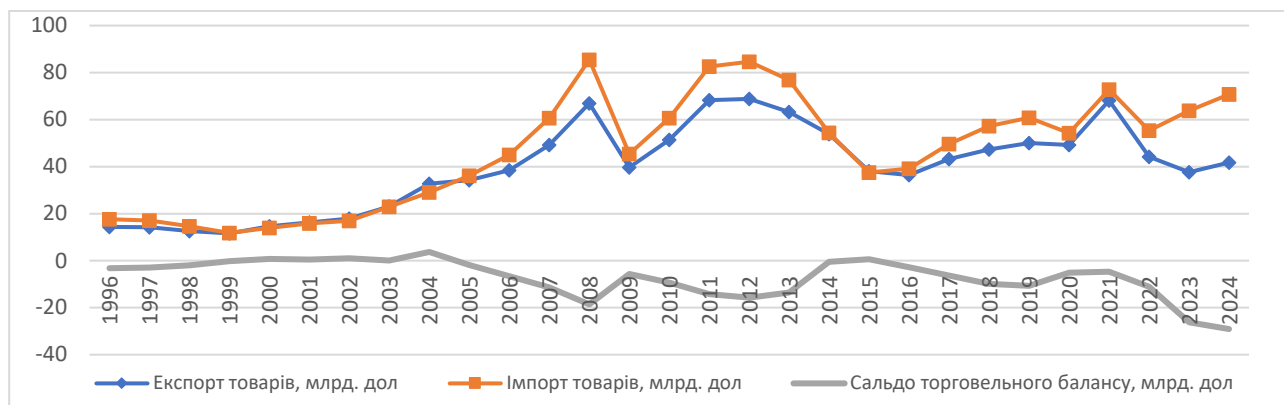

Рис.1. Динаміка експорту, імпорту та сальдо торговельного балансу України, млрд.дол

Джерело: обчислено авторами на основі [4].

Проведені обрахунки дають нам можливість зробити висновки: ВВП України демонструє зростання (за період дослідження збільшення на 17,75%, що становить 28 750,00 млн дол.), проте темпи не стабільні. Якщо у 2023 р збільшення ВВП становило 111,87%, то у 2024 р становило 105,25%. Це свідчить про поступове відновлення економічної активності та зростання внутрішнього виробництва. Щодо динаміки експорту, то за період дослідження відбулося зменшення продажу продукції за кордон на 5,44% (найбільше скорочення відбулося у 2023 р на 14,84%, але у 2024 р відбулося незначне підвищення обсягів експорту на 11,04%). Імпорт стабільно зростає – за період дослідження збільшення становить 15 474 млн дол, або 27,99%. Зовнішньоторговельний оборот товарів продемонстрував зростання на 13% і становив 112,5 млрд дол., що свідчить про активізацію міжнародної торгівлі України.

Переважає обсягів імпорту над експортом спричиняє від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу, яке має тенденцію до зростання. Це свідчить, що країна більше споживає іноземних товарів, ніж експортує власних, що системно призводить до відтоку валютних ресурсів. Коефіцієнт покриття імпорту експортом зменшився з 0,8 у 2022 р. до 0,59 у 2023–2024 рр., тобто лише 59% імпорту покривається експортними надходженнями.

Експортна квота у 2023 році знизилася з 27,25% у 2022 р до 21,88% у 2024 р, що говорить про зниження ролі експорту у формуванні ВВП. Імпортна квота навпаки мала тенденцію до зростання у період дослідження, що свідчить про посилення залежності від імпортованих товарів. У 2024 році експорт на душу населення становить 1 013,76 дол. на особу порівняно із 1 072 дол./особу у 2022 р, що підтверджує зниження ефективності експортної діяльності в розрахунку на одного мешканця; імпорт (купівля) - зріс із 1 343,21 дол./особу до 1 719,11 дол./особу, що відображає зростання імпортного споживання; загальний оборот становить 2 732,87 дол. на душу населення.

Слід зазначити, що важливою є також характеристика показників структури зовнішньоекономічної діяльності, основними складовими якої є товарна та географічна складова. У товарній структурі експорту (рис. 2) можемо спостерігати такі тенденції [7]:

- найвагоміший внесок у формування позитивного зовнішньоторговельного балансу традиційно забезпечує аграрний сектор. Товарообіг продовольчих товарів і сільськогосподарської продукції зріс на 12 %, експорт – на 13 %, імпорт – на 10 %. Позитивне сальдо цієї групи досягло 16 698 млн дол, що підтверджує провідну роль України як експортера аграрної продукції;

- суттєве зростання спостерігалось у торгівлі мінеральними продуктами – на 53 %, зокрема експорт зріс на 61 %, а імпорт – на 20 %. Позитивне сальдо у розмірі 2 248 млн доларів може свідчити про відновлення експорту руд і мінеральної сировини. Це відбулось головним чином за рахунок роботи морського коридору Чорним морем, що дозволило розширити номенклатуру експортованих з України товарів, якщо порівнювати з результатами роботи Чорноморської зернової ініціативи;

- у паливно-енергетичному секторі, незважаючи на збільшення товарообігу на 8 %, зберігається значний дефіцит – сальдо становить -8 825 млн дол, що вказує на стійку енергетичну залежність України від імпорту;

- у хімічній промисловості спостерігається скорочення експорту на 1 % при зростанні імпорту на 7 %, унаслідок чого негативне сальдо зросло до -10 541 млн дол. Це підтверджує високу імпортозалежність галузі;

- у легкій промисловості (шкіряна, хутряна, текстильна продукція) імпорт переважає над експортом, що свідчить про зниження конкурентоспроможності українських виробників;
- незначне поліпшення ситуації спостерігається у групі паперової, поліграфічної та деревної продукції, де сальдо збільшилося до 554 млн дол завдяки зростанню експорту. У металургійному секторі зафіксовано збільшення товарообігу на 10 %, однак сальдо залишається від'ємним (-2 747 млн доларів), що пояснюється високою часткою імпорту готових металевих виробів;
- найбільший дефіцит спостерігається у торгівлі машинами, устаткуванням та транспортними засобами. У 2024 році експорт зріс лише на 5 %, тоді як імпорт – на 12 %, унаслідок чого від'ємне сальдо збільшилося до -21 571 млн дол. Це свідчить про технологічну залежність України від імпортного обладнання та техніки.

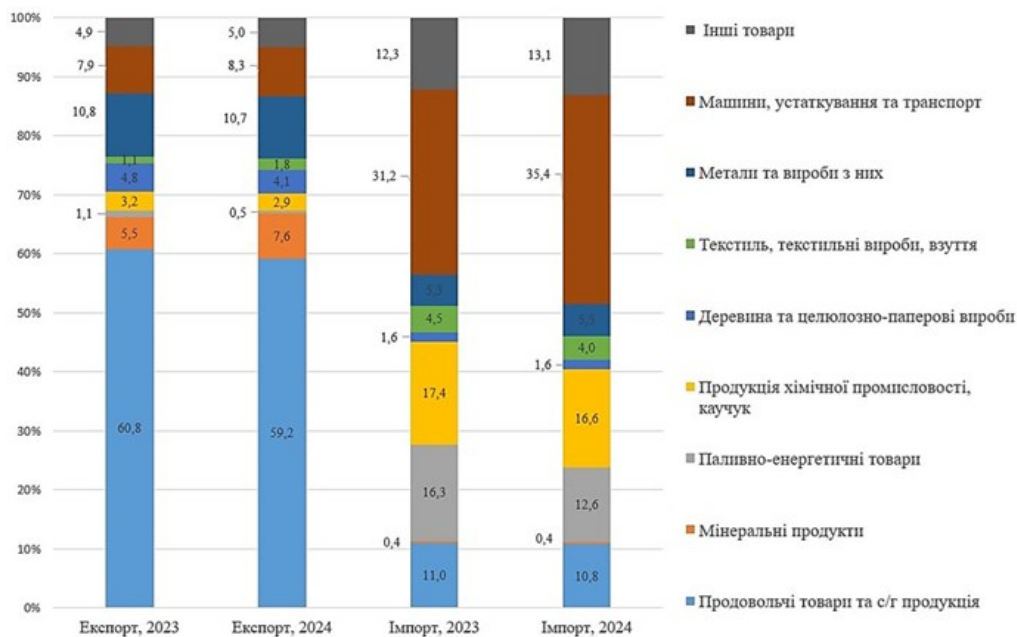

Рис. 2. Товарна структура зовнішньої торгівлі України товарами в 2023-2024 рр. (вартісні обсяги), % [7]

Імпорт у свою чергу зосереджується на енергоресурсах, товарах першої необхідності, військовій техніці [2]. Машина, устаткування, транспорт у 2024 р займали 35,4 %, другою групою товарів, що постачались до України була продукція хімічної промисловості (частка 16,6%).

Загалом у 2024 р Україна демонструє помірне зростання зовнішньої торгівлі, проте структура експорту й імпорту залишається незбалансованою. Основним джерелом валютних надходжень є аграрний сектор, тоді як найбільш проблемними залишаються енергетичний, хімічний та машинобудівний напрями. Для покращення зовнішньоторговельного балансу доцільно зосередити зусилля на розвитку переробної промисловості, нарощуванні частки продукції з високою доданою вартістю в експорті та зменшенні імпортозалежності у стратегічно важливих галузях економіки.

Упродовж останніх років відбувся суттєвий зсув вектора зовнішньої торгівлі України у бік країн Європейського Союзу. Частка експорту до ЄС зросла з 39 % у 2021 р до 60 % у 2024 році, що свідчить про стійку інтеграцію української економіки в європейський ринок. Враховуючи геополітичний, гео економічний та історичний європейський статус України, ця тенденція має залишатися одним із пріоритетів зовнішньоекономічної політики України. «Спрощення процедур імпорту, податкові пільги для підприємств-експортерів, цифровізація ЗЕД (єДокументи, митниця в «Дії») допомагають підтримати ЗЕД» [2].

Лідером у географічній структурі зовнішнього обігу товарами є ЄС із такими частками в загальних обсягах: експорт України – 59,5 %, імпорт – 50,4 %, товарообіг – 53,8 % [7]. Попри зростання вартості експорту до ЄС на 6 % (на 1,5 млрд дол.), його частка скоротилася порівняно з 2023 роком. Серед країн Європейського Союзу провідними торговельними партнерами України залишаються Польща, Німеччина, Іспанія, Італія та Нідерланди [3]. Експорт до ЄС має низку переваг, зокрема великий обсяг споживчого ринку, географічну близькість, а також відносно низькі

політичні та правові ризики ведення торговельної діяльності. Водночас українські експортери стикаються з низкою викликів – високим рівнем конкуренції, жорсткими вимогами до якості та безпеки продукції, а також економічними труднощами окремих країн Єврозони. Це зумовлює необхідність адаптації українських товарів до європейських стандартів, підвищення їх конкурентоспроможності та диверсифікації напрямів експорту. Другим за обсягом торговельним партнером України залишається Китай, частка якого становить 14,9 % товарообігу (16,8 млрд дол.). Імпорт із КНР (14,4 млрд дол.) значно перевищує експорт (2,4 млрд дол.), утворюючи дефіцит 12 млрд дол. При цьому фізичні обсяги експорту до Китаю зросли більш ніж удвічі, головним чином за рахунок збільшення поставок залізничної сировини, кукурудзи, макухи та соняшникової олії. Водночас стрімко зріс импорт машин, устаткування та транспортних засобів, зокрема безпілотних літальних апаратів, обсяг якого перевищив 1,1 млрд дол. США зберігають позиції серед ключових торговельних партнерів України, забезпечуючи 3,9 % загального товарообігу; при цьому експорт українських товарів зріс на 70,7 %, а импорт – на 23 % [7].

Отже, проведений аналіз демонструє те, що у 2022 році відбулося різке падіння експорту та імпорту, але в 2023-2024 рр. спостерігається поступове його відновлення. І хоча війна спричинила виклики для зовнішньоекономічної діяльності України, існує тенденція до подальшої інтеграції нашої країни у європейський ринок та зміцнення торговельних зв'язків з іншими країнами світу.

Подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності України безпосередньо залежить від розширення логістичних можливостей, інтеграції українського бізнесу в європейські ланцюги доданої вартості та залучення міжнародних інвестицій.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

За результатами досліджень та використаних літературних джерел загалом можна зробити такі висновки, що зовнішньоекономічна діяльність України в умовах невизначеності зазнала суттєвих змін, але поступово відновлюється. У цілому період 2022–2025 років характеризується різким падінням зовнішньоторговельних показників у 2022 р через війну, подальшою оптимізацією структури торгівлі, переорієнтацією на ринки ЄС і поступовим відновленням експорту. Україна демонструє адаптацію до нових економічних реалій, посилює співпрацю з країнами ЄС та зберігає потенціал подальшої інтеграції у світову економіку. Упродовж останніх років відбувся суттєвий зсув вектора зовнішньої торгівлі України у бік країн Європейського Союзу. Основу вітчизняного експорту традиційно становлять аграрна продукція, метали та інші сировинні товари. Україна підтримує торговельні відносини більш ніж із 220 країнами світу, серед яких провідними партнерами виступають Польща, Німеччина, Китай і Туреччина.

Економіка країни стикається з низкою системних проблем – логістичними обмеженнями, інфляційним тиском, дефіцитом робочої сили та нестачею енергоресурсів. Разом із тим, для стабілізації та сталого зростання економіки необхідні глибокі структурні реформи й підтримка міжнародних партнерів. Основними завданнями залишаються диверсифікація ринків, залучення інвестицій, підтримка експорту та покращення ефективності зовнішньоекономічної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Склад Л. Б., Максименко М. О. (2025). Науково-теоретичні засади розвитку зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. Український журнал прикладної економіки та техніки. Том 10. № 2. С. 341-343. URL: <https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2025/06/10-2-341-343.pdf>
- 2 Іщейкін Т.Є., Куліченко В.О. (2025). Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в умовах воєнного стану. Менеджмент ХХІ століття: глобалізаційні виклики: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 15 травня 2025 р. Полтава: ПДАУ. С. 488-490. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/14465/maketzbirnyka6.pdf>
- 3 А. Рибіцька, О. Сухорукова (2025). Стан експортної діяльності України в сучасних умовах. Збірник тез доповідей : VI Міжнародна науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». 188-189. <https://confmanagement-proc.kpi.ua/issue/view/19267>
- 4 Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 18.10.2025)
- 5 Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 18.10.2025)

6 Трекер економіки України під час війни. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>

7 Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року. (29 січня 2025). НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku>

REFERENCES:

- 1 Skliar L. B., Maksymenko M. O. (2025). Naukovo-teoretychni zasady rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu. Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky. Tom 10. № 2. S. 341-343. URL: <https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2025/06/10-2-341-343.pdf>
- 2 Ishcheikin T.Ye., Kulichenko V.O. (2025). Perspektyvy rozvytku zovnishnoekonomichnoi diialnosti Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Menedzhment KhKhI stolittia: hlobalizatsiini vyklyky: materialy IKh Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii, 15 travnia 2025 r. Poltava: PDAU. S. 488-490. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/node/14465/maketzbirnyka6.pdf>
- 3 A. Rybitska, O. Sukhorukova (2025). Stan eksportnoi diialnosti Ukrainy v suchasnykh umovakh. Zbirnyk tez dopovideni: VI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy». 188-189. <https://confmanagement-proc.kpi.ua/issue/view/19267>
- 4 Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia 18.10. 2025)
- 5 Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (data zvernennia: 18.10.2025)
- 6 Treker ekonomiky Ukrainy pid chas viiny. Tsentr ekonomichnoi stratehii. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
- 7 Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy: pidsumky 2024 roku. (29 sichnia 2025). NISD. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku>

ANALYSIS OF UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

SLOBODIANIUK Ivanna, KARVATSKA Nataliia
Khmelnitskyi National University

The article examines the dynamics and key trends of Ukraine's foreign economic activity under conditions of heightened uncertainty caused by the full-scale Russian invasion and the introduction of martial law. The study identifies the main factors influencing the effectiveness of Ukraine's foreign economic relations, including disruptions in logistics, declining production, reduced external demand, and increased economic and security risks. Particular attention is paid to the transformation of the structure of exports and imports, changes in trade flows, and the reorientation of Ukraine's trade toward the European Union.

The research analyzes statistical indicators of foreign trade based on data from the State Statistics Service and the State Customs Service of Ukraine. The results demonstrate that despite severe wartime challenges, Ukraine's economy shows gradual adaptation, including the restoration of export capacity, stabilization of trade turnover, and partial restructuring of commodity flows. The article emphasizes the growing role of agricultural products in export performance, the persistent deficit in trade with machinery and chemical goods, and the country's increasing dependence on imports of energy resources and high-tech equipment. The study also highlights the significant expansion of trade with EU member states, which now account for more than half of Ukraine's total exports and imports, reflecting deeper integration into the European market.

The consequences of military aggression for the trade balance, openness of the national economy, and long-term competitiveness are comprehensively assessed. The article outlines priority directions for improving Ukraine's foreign economic policy, including diversification of export markets, development of processing industries, reduction of import dependence in strategic sectors, digitalization of customs procedures, and enhancement of Ukraine's participation in global value chains. The conclusions indicate that strengthening institutional resilience and expanding cooperation with international partners remain essential for Ukraine's post-war recovery and sustainable economic development.

Key words: analysis, foreign economic activity, international economic relations, martial law, exports, imports, product structure, geographical structure.